

Ewa TARKA*

ŚWIĘTOŚĆ Z PUNKTU WIDZENIA JUDAIZMU

Artykuł przedstawia podstawowe pojęcia dotyczące świętości w judaizmie w aspekcie historycznych wydarzeń w okresie biblijnym. Z tego czasu wywodzą się współczesna religia, obchodzone święta, obrzędy oraz zwyczaje.

Słowa kluczowe: tradycja żydowska, modlitwy żydowskie, święta żydowskie, pojęcie świętości w judaizmie, miejsca święte Żydów

Kadosz (קדוש) oznacza w języku hebrajskim „święty” w znaczeniu: niezwykły, odmienny. Pojęcie to dotyczy sfery boskości, doskonałości, absolutyzmu, odgraniczenia rzeczy doczesnych, materialnych i ludzkich od nieskończonej istoty Boga przekraczającej granicę doświadczenia i znajdującej się poza światem zmysłowym.

Tradycja żydowska rozumie świętość w różnych aspektach, spośród których najważniejszy jest punkt widzenia Tory (תורה)¹ i przykazań, które zostały objawione na górze Synaj.

Świętość jest cechą Boga, ale również osób, miejsc i przedmiotów uznanych za święte. W Biblii hebrajskiej „Święty” jest określeniem Boga, który jest centrum i istotą świętości. W księdze [Iz 6,3] czytamy o serafinach: „I wołał jeden do drugiego: Święty, Święty, Święty jest Pan Zastępów. Cała ziemia pełna jest Jego chwały”.

Z rdzenia słowa *Kadosz* (קדוש), które zawiera litery *k*, *d* i *sz*², wywodzą się również inne pojęcia. Do nich należy *Kidusz Haszem* (קידוש השם), które oznacza uświęcenie imienia Boga. Wyrażenia tego nie znajdujemy w tekście Biblii, pojawiło się ono w czasie prześladowań Żydów w okresie rządów rzymskiego cesarza Hadriana. Oznacza ono trwanie w wierze nawet za cenę życia, ale również przez modlitwę i sposób życia. Przeciwnieństwem *Kidusz Haszem* jest pojęcie *Chilul Haszem* (חילול השם), które wyraża sposób zachowania lub czyn, który imieniu Boga i Torze

* Członek Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Recklinghausen, Niemcy.

¹ Tora – pięć ksiąg Mojżeszowych: Rodzaju (Rdz), Wyjścia (Wj), Kapłańska (Kpł), Liczb (Lb) i Powtórzonego Prawa (Pwt).

² W języku hebrajskim nie pisze się samogłosek, są one domyślne.

przynosi uszczerbek i wstyd w opinii innych narodów w nieizraelskim świecie. Oznacza to zbezczeszczenie imienia Boga. W [Kpł 19,12] czytamy: „Nie będziecie przysięgać fałszywie na moje imię. Byłoby to zbezczeszczenie imienia Boga twego, Ja jestem Pan!”, a w [Kpł 20,3]: „Ja sam zwrócę oblicze moje przeciwko takiemu człowiekowi i wyłączę go spośród jego ludu, ponieważ dał jedno ze swoich dzieci Molochowi, splugawił mój święty przybytek, zbezcześcił moje święte imię”.

Ten sam rdzeń zawiera słowo *Kadisz* (קדיש). Jest to modlitwa pełna chwały dla Króla Świata, zredagowana w języku aramejskim i hebrajskim, odmawiana przede wszystkim ku pamięci zmarłych, można by powiedzieć – w ich zastępstwie. Do odmówienia konieczny jest minjan, tj. obecność dziesięciu dorosłych Żydów. Pokrewnym słowem jest również *Kedusza* (קדושה) będąca częścią modlitwy *Osiemnastu Błogosławieństw*, czyli *Amidy* (אמידה)³. Odmawia się ją na stojąco ku czci Najwyższego Zbawiciela Izraela. Bazuje na tekstach proroków Izajasza 6,3 oraz Ezechiela 3,12.

Podobnie jest ze źródłem słowa *Kidusz* (קידוש). To modlitwa nad winem, która wskazuje na odrębność dni szabatu lub świąt od dni powszednich.

W *szabat* (שבת) rozstajemy się z innymi dniami tygodnia, aby połączyć się ze Stwórcą, przyrodą, naszymi bliskimi. W [Rdz 2,3] czytamy: „Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał, stwarzając”.

Także czwarte przykazanie [Wj 20,8] mówi: „Pamiętaj o dniu szabatu, aby go uświęcić. Sześć dni będziesz pracować i wykonywać wszystkie twe zajęcia. Dzień zaś siódmy jest szabatem ku czci Pana, Boga twego. Nie możesz przeto w dniu tym wykonywać żadnej pracy ani ty, ani syn twój, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twoje bydło, ani cudzoziemiec, który mieszka pośród twych bram. W sześciu dniach bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, w siódmym zaś dniu odpoczął. Dlatego pobłogosławił Pan dzień szabatu i uznał go za święty”. Powtórzenie znajduje się w [Pwt 5,12]. Szabat jest dniem wypoczynku po trudach tygodniowej pracy, który umożliwia powstanie przestrzeni dla boskiego prawa i sprawiedliwości. Przez naszą miłość i radość staje się on dniem szczególnym, a więc świętym. Kto go przestrzega, oddaje świadectwo stworzenia świata przez Boga i pokazuje światu, że Go naśladuje.

W [Kpł 18,5] czytamy: „Będziecie przestrzegać moich ustaw i moich wyroków. Człowiek, który je wypełnia, żyje dzięki nim. Ja jestem Pan!”. To oznacza, że człowiek nie umrze przez nie, i dlatego może każdą ustawę przekroczyć, jeśli niebezpieczeństwo zagrażające jego życiu zmusza go do tego. Nie oznacza to zniesienia szabatu, lecz spełnienie nakazu ratowania życia (*Pikuach Nefesz*), które w judaizmie ma najwyższą wartość.

Najbardziej uroczystym świętem jest Dzień Pojednania, *Jom Kipur* (יום כיפור), uznany za „Szabat Szabatów”. Jest to święto o charakterze pokutnym, w którym

³ *Amida* to nazwa całej modlitwy *Osiemnastu Błogosławieństw*, przy czym samo słowo *Amida* znaczy „stać”.

obowiązuje zakaz pracy i ścisły post: „Dziesiątego dnia siódmego miesiąca jest Dzień Przebłagania. Będzie to dla was zwołanie święte. Będziecie pościć i będziecie składać Panu ofiary spalane. W tym dniu nie będziecie wykonywać żadnej pracy, bo jest to Dzień Przebłagania, ażeby dokonano przebłagania za wasze winy przed Panem, Bogiem waszym” [Kpł 23,27-28]. Święto *Jom Kipur* jest obchodzone na zakończenie dziesięciu dni po święcie *Rosz ha-Szana* (Nowy Rok Żydowski), dziesięciu dni pokuty i przebłagania. Istotą *Jom Kipur* jest oczyszczenie wiernych przez zadośćuczynienie i przebaczenie grzechów bliźnim oraz szczere pokutowanie za własne grzechy.

Radosnymi świętami w judaizmie są święta pielgrzymkowe: *Pesach* (פסח), *Szawuot* (שבועות) i *Sukkot* (סוכות). W te tradycyjne święta żniw Żydzi z Judei i Izraela pielgrzymowali do Jerozolimy, aby złożyć ofiary z plonów. Podstawy biblijne dla obchodzenia tych świąt znajdują się w [Wj 23,14-17]: „Trzy uroczyste święta będziesz dla Mnie obchodził w każdym roku. Obchodząc Święto Przaśników, będziesz jadł, jak ci to nakazałem, przez siedem dni chleb z niekwaszonej mąki, w oznaczonym dniu miesiąca Abib, gdyż w tym miesiącu wyszedłeś z Egiptu. I nie powinniście pokazywać się przede Mną z próżnymi rękami. I Święto Żniw pierwszych twoich zbiorów z tego, co posiałeś na roli, oraz Święto Zbiorów na końcu roku, gdy zbierzesz z pola twój plon. Trzy razy w roku zjawić się winien każdy twój mężczyzna przed Panem, Bogiem swoim”. Powtórzenie tego nakazu znajduje się w [Pwt 16]. Z tekstów Tory wynika znaczenie tych świąt oraz w jaki sposób wiążą się one ze zbawiennymi dla narodu wydarzeniami w historii Izraela. *Pesach* przypada w okresie żniw jęczmienia, na pamiątkę wyjścia z niewoli egipskiej. *Szawuot* obchodzi się siedem tygodni później na początku żniw pszenicy i pierwszych zbiorów owoców. Święto upamiętnia otrzymanie przykazań i Tory przez Mojżesza na górze Synaj.

Jesienią, po żniwach i po winobraniu, tylko cztery dni po *Jom Kipur*, Żydzi po raz trzeci pielgrzymowali do świątyni w Jerozolimie, aby przez siedem dni obchodzić święto *Sukkot* na pamiątkę czterdziestoletniej wędrówki Izraelitów przez pustynię po wyjściu z Egiptu. W czasie tego święta, do dziś, tradycyjnie spożywa się posiłki oraz nocuje się, w ramach możliwości, w szałasach. Przed synagogami buduje się szałasy, a w Izraelu powstają one na ulicach, a nawet na domowych balkonach. Nakaz sposobu obchodzenia *Sukkot* znajduje się w [Kpł 23, 42-43]: „Przez siedem dni będziecie mieszkać w szałasach. Wszyscy tubylcy Izraela będą mieszkali w szałasach, aby pokolenia wasze wiedziały, że kazałem Izraelitom mieszkać w szałasach, kiedy wyprowadziłem ich z ziemi egipskiej. Ja jestem Pan, Bóg wasz!”.

Aby uświęcać Boga i obchodzić święta, niezbędny jest człowiek pełen dobrych chęci i gotowości. W [Kpł 19,2] czytamy: „Mów do całej społeczności Izraelitów i powiedz im: «Bądźcie świętymi, bo Ja jestem święty, Pan, Bóg wasz!»”, a w [Kpł 20,7-8]: „Uświęćcie się więc i bądźcie świętymi, bo Ja jestem (święty). Ja, Pan, Bóg wasz! Będziecie strzec ustaw moich i wykonywać je. Ja jestem Pan, który was uświęca!”.

W judaizmie wychodzi się z założenia, że człowiek za sprawą swojej energii i ducha ma wpływ na wszystko, z czym się styka. Aktywność wywodząca się z głębi duszy uświęca go. Zdolność do fascynacji, zadziwienia, miłości czyni jego życie świętym. Abraham J. Heschel w swojej książce *Der Mensch fragt nach Gott* pisze, że poprzez życie jako Żydzi osiągamy naszą wiarę jako Żydzi. Nie wierzymy w czyny, wierzymy poprzez czyny [2002: 75].

Świętość oznacza zaspokojenie doczesnych potrzeb człowieka oraz jego działania z odpowiednim nastawieniem i motywacją, tak aby lepiej spełnić wolę Bożą. Świętość jest związana z bliskością Boga, naśladowaniem Go. Wierzący Żydzi modlą się i starają się spełniać przykazania, aby utrzymać związek z Bogiem. Tora, która podkreśla różnicę między boską doskonałością a naszą ziemską ograniczonością, motywuje nas do dążenia do zmniejszenia tej różnicy. Boskie prawo uświęcania nie jest skierowane do jednostki, lecz do całego ludu Izraela. Jego celem jest stworzenie świętego narodu realizującego swoje przeznaczenie w nabożeństwie, w stosunkach międzyludzkich, handlu, życiu rodzinnym oraz w sprawach wspólnoty.

Judaizm uznaje, tak jak inne religie, pewne miejsca za święte. Są to przede wszystkim wzgórze świątynne (תר הר הבית) w Jerozolimie zwane Moria oraz góra Synaj. Na wzgórzu Moria Abraham miał poświęcić Bogu swego syna Izaaka. W tym miejscu stała pierwsza świątynia zbudowana przez Salomona (בית המקדש – *Beit Hamikdasz*), zburzona przez Babilończyków w 587/586 r. p.n.e. W opisie biblijnym pomieszczenie w świątyni, w którym znajdowała się Arka Przymierza (ארון ש הקודש), połączona skrzynia z kamiennymi tablicami, na których wyryto przykazania, jest określone jako miejsce najświętsze (קודש הקודשים – *Kodesz Hakodaszim*). Jedynie najwyżsi kapłani mieli dostęp do niego raz w roku w *Jom Kipur*. Arka Przymierza jest znakiem przymierza Boga z Izraelem, które zostało zawarte na górze Synaj.

W 70 r. n.e. Rzymianie zburzyli świątynię zbudowaną przez Heroda. Obecnie na tym miejscu stoi muzułmańskie sanktuarium – Kopuła na Skale.

Jedyną dostępną dla Żydów pozostałością z czasów świątyni Heroda jest zachowana część Ściany Zachodniej (כותל המערבי – *Kotel haMaarawi*) otaczającej płaskowyż, na którym stała świątynia. Miejsce to, obecnie najświętsze miejsce judaizmu, było dla Żydów niedostępne w latach 1948-1967⁴. Żydzi z całego świata pielgrzymują do Jerozolimy, aby modlić się przy Ścianie Zachodniej. Również dla nie-Żydów modlitwa w tym miejscu może być ogromnym przeżyciem.

W synagogach, w ścianie wskazującej w kierunku byłej jerozolimskiej świątyni znajduje się *Aron ha-Kodesz*, rodzaj szafy, w której przechowuje się zwoje Tory. To ustawienie symbolizuje więź Żydów z *Erec Izrael* (ארץ ישראל), czyli ze świętą dla Żydów Ziemią Izraela.

⁴ Wschodnia część Jerozolimy była okupowana przez Jordanię od wojny palestyńskiej w 1948 r. do zdobycia przez Izrael w wojnie sześciodniowej w 1967 r.

Judaizm rabiniczny, który powstał po zburzeniu świątyni przez Rzymian w 70 r. n.e., jako ruch wychodził z założenia, że poważanie Boga przez pogan nie jest sprawą boską, lecz leży w zakresie odpowiedzialności ludzi. Żydzi powinni tak żyć, aby być przykładem dla całej ludzkości i w ten sposób pozyskać uznanie dla ich Boga.

W [Iz 2,3] jest napisane: „Mnogie ludy pójdą i rzekną: «Chodźcie, wstąpmy na Górę Pańską do świątyni Boga Jakubowego! Niech nas nauczyci dróg swoich, byśmy kroczyli Jego ścieżkami. Bo prawo wyjdzie z Syjonu i słowo Pańskie z Jeruzalem»”.

Rys. 1. Makieta świątyni jerozolimskiej przebudowanej za czasów Heroda i miasta z I w. n.e. [The Israel Museum, Jerozolima, zdj. E. Tarka]

Rys. 2. Pozostałości po świątyni jerozolimskiej zbudowanej przez Heroda – ogólny widok miejsca modłów [zdj. E. Tarka]

Rys. 3. Ściana Zachodnia – miejsce modlitw [National Geographic 2020]

Rys. 4. Łuk Tytusa w Rzymie – lata 80. i 90. I w. n.e. Płaskorzeźba przedstawiająca pochód żołnierzy niosących elementy wyposażenia świątyni jerozolimskiej [Wikipedia 2022]

Rys. 5. Moria – wzgórze świątynne w Jerozolimie z muzułmańskim sanktuarium – Kopułą na Skale [zdj. T. Bardzińska-Bonenberg]

Rys. 6. Haifa, Izrael, „szałas” urządzony na balkonie [zdj. S. Behm]

Rys. 7. Szałas w dzielnicy Mea Shearim w Jerozolimie, gdzie mieszkają ortodoksyjni Żydzi [Wikimedia 2022]

LITERATURA

- Biblia Tysiąclecia, 2002, wyd. IV, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań, Warszawa.
- Heschel A.J., 2002, *Der Mensch fragt nach Gott. Untersuchungen zum Gebet und zur Symbolik*, Judische Verlagsanstalt, Berlin.
- National Geographic, 2020, *Izrael: poczuj moc Ściany Płaczu*, <https://www.national-geographic.pl/traveler/artykul/poczuj-moc-sciany-placzu> (dostęp: 30.05.2022).
- Wikimedia, 2022, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/CityOfSukkasInJerusalem.JPG> (dostęp: 30.05.2022).
- Wikipedia, 2022, *Łuk Tytusa*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Łuk_Tytusa#/media/Plik:ArchofTitusMenorah.png (dostęp: 30.05.2022).

HOLINESS FROM A JUDAIC POINT OF VIEW

Summary

The article presents the basic concepts of holiness in Judaism in the aspect of historical events in the biblical period. Modern religion, celebrated holidays, rituals and customs originate from this time.

Keywords: Jewish tradition, Jewish prayers, Jewish holidays, the concept of holiness in Judaism, Jewish holy places